

Cetl, Jiří

O Leninově boji proti revizionismu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1960, vol. 9, iss. B7, pp. 109-111

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106538>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

lariát jako třídu, anebo vede k izolovanosti, až k renegátství (pokud máme na mysli proletáře odtrženého od masového hnutí). Proto také je solidarita od počátku dělnického hnutí předním požadavkem třídního boje a proto také jenom na této nové sociálně mravní základně může být vybudována komunistická společnost (společný boj proletářů všech zemí).

Pro stoupence etického socialismu je takové pojetí svobody a solidarity víceméně nesrozumitelné. Jejich „svoboda“, jejich „socialismus“ jsou odtrženy od reálných podmínek a cílů třídního boje do té míry, že se přes veškerou svou revolučnost stavějí často proti revoluci a proti socialismu. Příčiny těchto rozporů nemusíme pracně hledat. Kdo je odtržen od praktického boje dělnické třídy, nemůže ani v myšlení překonat svou izolovanost a intelektuálnost — i kdyby sebe upřímněji s dělnickým hnutím „sympatizoval“. Nepřekvapuje nás proto, vrátíme-li se na závěr od obecných poznatků o etickém socialismu k etickým socialistům v mnichovské revoluci, že někteří „revolucionáři“ volají po „diktatuře lásky“ místo po diktatuře proletariátu, nebo že vyznávají proletářský internacionalismus slovy „My Bavoráci nejsme Rusové“. Etický socialismus nemůže nenést protimarksistické a protikomunistické plody. Uvedená již odtrženost od mas, polofantastické a polovědecké představy o nové společnosti, neznalost objektivních zákonitostí dosavadního společenského vývoje, to vše jsou cesty vedoucí až k pučismu nebo ke kapitulaci, k anarchismu nebo ke kontrarevoluci, nejsou-li proletariát a jeho strana tak silné, aby z individualistických nadšenců pro nejasnou ideu socialismu učinily spojence v boji za socialismus skutečný.

V Bavorsku nebyly v letech 1918—19 příznivé podmínky pro přerod buržoazních revolucionářů (Engelberg nazývá Kurta Eisnera německým jakobínem) v uvědomělé komunistické revolucionáře. Strana svou práci teprve začínala a dělnická třída byla spíše dezorientována etikosocialistickými požadavky, než aby mohla přimět jejich hlasatele k přijetí vskutku revolučního programu. Bylo proto zcela zákonité, že obzvláště v listopadové revoluci (ale i po ní) byli hlavními mluvčími pracujících mas revolucionáři, kteří (jako Kurt Eisner) hlásali socialismus, ale odmítali socialismus v Sovětském svazu, kteří (jako G. Landauer) odmítali jakožto pověru i marxismus-leninismus. Jejich činnost a smýšlení měly zajisté škodlivý vliv na průběh revoluce, bylo by však nespravedlivé, kdybychom — poznavše jejich hlavní politickou chybu — viděli na nich pouze ji. Není náhodné, že Gustava Landauera zavraždili němečtí bělogardisté, nebo že jiný významný revolucionář, antimilitarista a antifasista Mühsam byl Hitlerovské říši tak nebezpečný, že musel být zavražděn v koncentračním táboře. Není rovněž náhodné (přesněji, nebylo to ani poprvé ani naposledy), že největší pomoc kontrarevoluci poskytovali sociálně demokratičtí předáci, kteří se přímo spojovali s nepřáteli dělnictva a kteří nesou v první řadě odpovědnost za jeho porážku v květnu 1919. A připomeneme-li ještě, že ani tehdejší centrální vedení Komunistické strany Německa nebylo ochotno podporovat mnichovské komunisty v jejich akcích, pochopíme snadno, jak nesnadná byla cesta mnichovských pokrokových intelektuálů k pravému chápání smyslu revolučních událostí, třebaže se jich přímo účastnili.

Je to obhajoba mnichovských moralizujících socialistů? Snad — ale v žádném případě to není obhajoba etického socialismu. Proto také nelze obhajovat idealistické „socialisty“, kteří za změněných společenských poměrů a po zkušenostech Sovětského svazu i jiných socialistických zemí setrvávají v názorech, jejichž nesprávnost je neustále dokazována především úspěchy vědeckého socialismu. Nejde opět jen o „socialisty“, kterým leží na srdci víc blaho kapitalistů nežli dělníků; jde také o ty, kdož poctivě věří ve vítězství komunismu, avšak toto vítězství a jednotlivé jeho etapy hodnotí podle absolutních etických kategorií. Což není často i v našem přístupu ke konkrétním úkolům a výsledkům socialistického budování kus onoho mravního reformátorství, jež vrcholný cíl socialismu spatřuje v revoluci „hlav a srdcí“? Nejsou i u nás dokonce propagandisté marxismu-leninismu, kteří například dovršení kulturní revoluce ztotožňují s jakýmsi dovršením revoluce hospodářské a sociální, s vyšší nebo nejvyšší její etapou? Uvědomujeme si, že k buržoazním přežitkům náleží i etikosocialistický pohled inteligence na sebe samu, projevující se mimo jiné i v nadřazeném postoji vůči „prostým dělníkům“? Pokládáme opravdu za mravné to, co slouží dělnické třídě k úplnému vítězství nad buržoazií, nebo pokládáme za komunismus to, co vyhovuje našim subjektivním představám o spravedlivé společnosti, vybudované na všelidských humanistických zásadách?

Na tyto otázky Beyerova kniha už neodpovídá. Není to ovšem její nedostatek. Její velký klad však vidím v tom, že se nad těmito otázkami (vedle mnoha jiných) musíme při její četbě zamýšlet.

Josef Macháček

O Leninově boji proti revizionismu. Mezi velmi početnou a bohatou marksistickou literaturou posledních let, která bojově vystupuje proti hlavnímu nebezpečí soudobého mezinárodního marxistického hnutí, proti revizionismu, zaujme nás nepochybně spis sovětského filosofa A. F.

Okulova, *Bor'ba V. I. Lenina protiv filosofii reformizmu i revizionizmu* (Moskva 1959, str. 419); musí vzbudit naši pozornost již proto, že si jeho autor vytyčil velmi náročné cíle. Nechce totiž svůj zájem omezovat na látku historickou, jak by napovídala název knihy. Podává nejen historický, do širokého rámce zasazený nástin zápasu, který vedl V. I. Lenin proti reformismu a revizionismu — byť právě to samozřejmě tvoří hlavní jádro spisu — nýbrž snaží se využít výsledků Leninovy kritiky k boji s revizionismem současným. Přitom — za druhé — by chtěl odstranit nedostatky některých dnešních kritik soudobého revizionismu, které se podle jeho názoru poměrně málo zabývaly filosofickými a sociologickými koncepcemi reformismu, a ukládá si úkol soustředit se na kritiku světovénázorového „zdůvodňování“ revizionismu a reformismu. Konečně pak třetím rysem autorových záměrů je úsilí o co možná největší úplnost. Proto Okulov svoji knihu široce funduje materiálově a pramenně; využívá nejen děl klasiků (zvláště V. I. Lenina), ale i zkušeností KSSS a ostatních komunistických stran, protirevizionistické a protireformistické literatury sovětské i zahraniční a samostatně rozebírá teoretické projevy některých nepřátel marxismu.

Jak se podařilo autorovi uskutečnit tyto náročné záměry? Nežli odpovíme na tuto otázku, přehlédneme sled problémů shromážděných v knize i postup, jímž autor svoji látku zpracovává.

Okulov nejprve kreslí široký rámec Leninova zápasu proti revizionismu: analyzuje historické podmínky, ideové zdroje a třídní obsah revizionismu, zastavuje se u problému vztahu revizionismu a buržoazní filosofie a podává stručný přehled hlavních momentů Marxova a Engelsova boje proti oportunistu (kapitola I., 11—55). Okulov tu ukazuje, že revizionistické proudy čerпали vždy mimo jiné z různých forem buržoazní filosofie; na konci minulého století především z pozitivismu, z novokantovství a z machismu. A podle tohoto historického sledu buržoazních systémů učeňuje také další výklad. Ve druhé kapitole (56—91) hodnotí boj marxismu-leninismu proti (ranému) pozitivismu, „filosofii kompromisu“, a sleduje, jak pozitivismu využili reformisté. V poslední části této kapitoly pak již píše o Leninově zápasu proti pronikání pozitivismu do ruského dělnického hnutí. Má zde na mysli především Leninovu kritiku narodnické subjektivní sociologie; jeho kritiku machistického pozitivismu — chtěje dodržet postup historický — probírá autor teprve poté, když ve třetí kapitole (92—157) pojednal o Leninově boji s novokantovskou revizi marxismu. I v této kapitole — jako ve výkladu o pozitivismu — nejprve stručně novokantovství charakterizuje, pak zaznamenává poměr vůdců II. Internacionály k novokantovství, vyzvedá boj G. V. Plechanova i jiných marxistů (např. Mehringa, Labrioly aj.) proti této odrůdě revize a teprve poté ukazuje nejdůležitější stránky Leninovy kritiky novokantovství i Leninovo obohacení marxistické filosofie v tomto období. Boji proti machisticky zdůvodňovanému revizionismu je věnována čtvrtá, poměrně nejrozsáhlejší kapitola Okulovova spisu (158—242). I ona nejprve přináší charakteristiku machismu, při níž autor samozřejmě využívá Leninovy analýzy z Materialismu a empiriokriticismu; význam tohoto Leninova spisu v zápasu s revizionismem určuje nejen všeobecně, ale i speciálnějším rozбором otázek gnoseologických a sociologických. Poměrně méně často zpracovávány materiál soustřeďuje kapitola pátá, nadepsaná Leninův boj proti revizionismu a reformismu v údobí po Říjnu (243—311); zaznamenává jednak Leninovu kritiku projevů revizionistické ideologie v přechodném období, jednak Leninův boj proti revizionismu v mezinárodním dělnickém hnutí. V poslední, šesté kapitole (312—396) se pak nejvýrazněji uplatňuje autorova snaha využít Leninovy kritiky k boji s revizionismem soudobým. Ve smyslu Deklarace porady představitelů komunistických a dělnických stran (z roku 1957) určuje kořeny, úlohu i hlavní formy pokusů o revizi marxismu v dnešní době. Rozborem mýtu o „lidovém“ kapitalismu, reformistických pokusů o „likvidaci“ třídního boje v současném kapitalismu i falšování marxistického učení o soudobém buržoazním státu tu Okulov dokazuje, jak se dnešní revizionismus sblíží a spojuje s reformismem pravicových socialistů. Nakonec pak sleduje vítězný boj, který vedou komunistické strany proti dnešnímu oportunistu, a který zřetelně ukazuje, že i v nových podmínkách, tváří v tvář novým formám útoků na marxismus zůstává Leninův odkaz stále živý a aktuální a tvoří základ dnešního boje proti ideovým nepřátelům marxismu.

Přehled tematiky knihy nám jen potvrdil, co už bylo řečeno; že totiž jde o spis široce založený. Nicméně nelze nepoznamenat, že toto široké založení a rozsáhlá pramenná dokumentace se místy stává nevýhodou knihy. Jde především o to, že tu autor sleduje příliš mnoho zřetelů. Místy vzniká dojem, že píše přímo dějiny marxistické filosofie, dějiny marxismu nebo vůbec dějiny dělnického hnutí, ba dokonce vedle toho i přehled jistého období buržoazní filosofie, jejíž jednotlivé proudy tu stručně hodnotí — někdy až příliš stručně, takže poněkud schematicky. (Viz například jeho nástin raného pozitivismu: na jedné straně obsahuje mnoho podružných faktů, na druhé straně obrys hlavních problémů je značně nezřetelný.) Autor se snažil, aby jeho pohled byl co neúplnější, aby pojal do spisu co nejvíce otázek a snad také aby využil materiálů a výsledků svých předchozích studií (viz jeho spis *Bor'ba Lenina i Stalina*

za teoretičeskije osnovy marksistskoj partii, Moskva 1951). Svoji knihu tím však zbytečně přetížil. Tento rys je podtržen ještě i tím, že autor bohatý materiál spíše shromažďuje a seřazuje, než aby z něho vybíral, zpracovával jej a rozvíjel. V tomto smyslu je vůbec třeba říci — a to se již dostáváme k posouzení druhého cíle autorova — že se Okulovovi ne vždy podařilo dospět k filosofickému zobecnění, případně k odhalení „světově názorového“ základu revizionistických „teorií“. Ostatně se zdá, že filosofický základ různých forem revizionismu vidí pouze v určitých konstituovaných školách buržoazní filosofie. Mnohem bezpečněji jej odhaluje tam, kde se může opřít o klasické analýzy klasiků (zvláště V. I. Lenina), než tam, kde má pracovat samostatně. To platí zvláště o poslední kapitole, kde v podstatě nehledá filosofický základ soudobého revizionismu, a nýbrž pouze upozorňuje na kontakty a paralely mezi revizionistickými „teoriemi“ a některými sociologickými a sociálně-politickými názory buržoazními; přitom využívá výsledků zápasu komunistických stran proti revizionismu posledních let. A tak se i třetí záměr — využít Leninova odkazu pro boj se současným revizionismem — podařil autorovi realizovat jen zpolá.

Jestliže tu dospíváme k závěru, že se autorovi spisu nepodařilo zcela realizovat náročné úkoly, které si vytkl, nemá to ovšem znamenat, že je snad jeho kniha špatná a neužitečná. Jako svod historického i současného materiálu rozhodně obohacuje dosavadní marxistickou literaturu tematicky zaměřenou k problémům boje proti revizionismu. Proto studium Okulovova spisu je zcela nepochybně užitečné; tím spíše, že je vedle jmeného rejstříku opatřen soupisem pramenů a literatury, který odkazuje na bohatý materiál k dalšímu studiu.

Jiří Cetl

Rozpaky nad filosofií. Buržoazní filosofie se v období po vzniku marxismu často vracela ke skeptické otázce, zda má filosofie vedle speciálních věd ještě své oprávnění, a jestliže ano, pak v jaké formě má a může existovat. Pro poznání současné západní filosofie mají odpovědi na tuto otázku značný význam. Za jisté vodítko nám může posloužit výťah z některých názorů, jež se vyskytly v diskusních příspěvcích na toto téma, otiskěných nedávno v *Revue internationale de philosophie*. Tento filosofický časopis totiž, podobně jako i jiné západní časopisy (např. francouzská *Revue philosophique*), zaměřuje jednotlivá čísla monotematicky. Věnoval např. čís. 48 (sv. 2, 1959) H. Bergsonovi, v jiném se pak zaměřil na otázku, zda „může být filosofie vědou“ (La philosophie peut-elle être une science?, čís. 47, sv. 1, 1959), tj. na problém, který nás zde bude zajímat. *Revue internationale de philosophie*, přestože vychází v Bruselu za podpory belgické vlády a belgického univerzitního fondu, chce být časopisem „mezinárodním“. To se projevuje ve složení redakční rady i v tom, že je časopisem „polyglotním“: otiskuje příspěvky psané francouzsky, anglicky, německy a italsky. Tím spíše můžeme pokládat názory hlášené na jeho stránkách za částečný obraz celé západní filosofie. O obrazu částečném mluvím proto, že časopis není jednoznačně orientovanou tribunou nejvýraznějších proudů v současné buržoazní filosofií, např. filosofie existencialistické, novotomistické nebo pozitivistické. Jeho přispěvatelé — jak se alespoň ukazuje v diskusi o vědeckosti filosofie — pocházejí většinou z okruhu univerzitních profesorů filosofie, kteří vtiskují časopisu rys akademičnosti a eklekticismu. I za těchto podmínek se však v jejich stanoviscích odráží poměr k hlavním proudům v buržoazní filosofií.

Tak G. Granger, jeden z účastníků diskuse, dělí na počátku své úvahy *O filosofickém poznání* odpovědi na položenou otázku do dvou skupin, naznačuje tím vlastně, že v buržoazní filosofií existují dvě základní tendence: „Buď je filosofie záležitostí umění, nebo je záležitostí poznání. Z tohoto dilematu není východiska . . .“ (*Revue internationale de philosophie*, čís. 47, 96). Bezvýhodnost je podle Grangera způsobena tím, že nelze spojovat mýtus (forma umění) s vědou (forma poznání). Je třeba připomenout, že „mýtem“ nerozumí jen filosofický esej a esejistickou filosofií („pochybné romány“), ale i „filosofií přírody“ („naturfilosofií“), která pomocí básnické představitivosti provádí neoprávněnou extrapolaci vědeckého poznání za hranice přesnosti a pravděpodobnosti. Nazývá tyto filosofie „ctností v obrazech“ a odmítá je s poukazem na to, že „skutečná filosofie je filosofií v pojmech“ (97). Problém vědeckosti filosofie převádí tudíž na otázku, zda filosofické poznání je poznáním vědeckým. Jeho odpověď je záporná a opírá se o určení vědy pomocí „objektu“, „projektu“ a „metody“ (exaktnost, nezvratnost). Tím zaměřuje celý příspěvek na stanovení rozdílu mezi filosofickým poznáním a poznáním vědeckým.

Uvedme některé nejdůležitější rozdíly. V protikladu k vědě nestuduje filosofie — podle Grangera — objekt: „Spíše je třeba říci, že co je předmětem vědy nebo bezprostřední zkušenosti, může se všechno stát *příležitostí* k filosofování“ (104). Nelze ji „definovat jistým druhem objektivity, kterou svým vědním vymezením, nýbrž jejím projektem vzhledem k lidské praxi“ (105). Zatímco „projektem vědy“ je konstrukce „modelů jevů“, přístup k věcem a jevům jako „ukazatelům“ („index“) objektivní struktury, „projektem filosofie“ je odhalení jejich „smyslu“